

Regionalisering of duurzame liberalisering

Eelco Fortuijn¹

Het dominante paradigma in de wereldhandel is momenteel: 'Door liberalisering en globalisering kunnen ontwikkelingslanden geld verdienen waarmee ze de armoede kunnen bestrijden'. Ook in het Nederlandse regeerakkoord staat als doel: 'ontwikkelingslanden beter laten aansluiten bij de wereldmarkt'.

Liberalisering is een dominant paradigma, iedereen heeft er de mond vol van, omdat het door invloedrijke instellingen zoals IMF, Wereldbank, WTO en OESO als het belangrijkste recept tegen honger wordt gezien en omdat het resulteert in allerlei ingrediënten uit hongerlanden op ons eigen, Nederlandse, bord.

In de praktijk is het gevolg dat ontwikkelingslanden (nog) meer landbouwgewassen exporteren naar rijke consumenten in bijvoorbeeld de Europese Unie, naar ons. De armste landen hebben immers niet veel anders om te verhandelen dan hun natuurlijke hulpbronnen.

Zo kan het gebeuren dat, als middel in de strijd tegen armoede en honger, steeds meer producten uit 'hongerlanden' eindigen op ons bordje. Niet alleen mango's, cacao, koffie en thee komen uit ontwikkelingslanden. Maar ook veel veevoer (voor onze kip en karbonaadjes), zangzaad (voor de kanarie), sperzieboontjes, vis en plantaardige olie komen van ver en in meer dan 80% van de producten uit een supermarkt zitten ingrediënten uit ontwikkelingslanden. Dat ziet er op het eerste gezicht merkwaardig uit: voedsel export uit een 'hongerland' ter bestrijding van de honger in dat land, moeten ze dat voedsel daar dan juist niet houden?

In de praktijk leidt deze handel in voedsel vaak helemaal niet tot minder armoede. Sterker nog, vaak gaan de armen erop achteruit omdat er steeds minder betaalbaar voedsel voor hen is. Of als ze boer zijn, de prijzen voor hun oogst blijven maar dalen en dalen.

Dus blijkbaar brengt liberaliseren en globaliseren vaak niet de beloofde vermindering van armoede en honger. Hoe zit dat? Moeten we dan maar gaan regionaliseren?

Nee! Drie stellingen:

1. De huidige globalisering en wereldhandel kenmerken zich niet door liberalisering maar door *halfslachtige* liberalisering.
2. De nadelen van de huidige wereldhandel zijn dan ook niet op te lossen door te stoppen met liberaliseren en globaliseren, maar door dit niet halfslachtig door te voeren maar duurzaam, coherent en consistent.
3. Duurzame globalisering en liberalisering leidt tot gedeeltelijke regionalisering; algehele regionalisering als concept is niet nodig en zelfs niet wenselijk.

Waar komt duurzame liberalisering op neer? Die vraag gaan we eerst beantwoorden. Door liberalisering onder een vergrootglas te leggen, ontstaat een aanklacht tegen de huidige halfslachtige en onduurzame vorm van liberalisering. Zodat we kunnen pleiten voor een duurzame, consistente en coherente toepassing, met een grote nadruk op bescherming van individuen en groepen die geen gelijke startpositie hebben.

Echte, duurzame liberalisering rust op drie pijlers waar zowel Jong VVD als Jong SP zich in kunnen vinden:

¹ Eelco Fortuijn is directeur van Fairfood

1. De 'level playing field' pijler, dat wil zeggen: redelijk gelijke kansen voor (a) ondernemers onderling, voor (b) landen onderling en voor (c) werknemers en werkgevers onderling.

(a) Level playing field voor *ondernemers* kun je opdelen in twee vragen. Ten eerste: zijn de contracten en transacties tussen spelers in de productketen, dus van boer tot bord, eerlijk? Zijn handelspartijen tevreden? Zijn de contracten en transacties tot stand gekomen door een redelijk gelijke mate van onderhandelingsmacht? Staat niet één van de partijen met de rug tegen de muur? Ten tweede: hebben ondernemers, in vergelijking tot hun branche concurrenten, redelijk gelijke toegang tot productiefactoren zoals arbeid, (start)kapitaal, productkennis, marktinformatie en toegang tot natuurlijke hulpbronnen zoals grond en water?

(b) Redelijk gelijke kansen voor *ontwikkelingslanden* resulteren er niet alleen in dat ontwikkelingslanden onbewerkte oogst aan het buitenland te verkopen, maar juist ook bewerkte oogst, wat heel wenselijk is omdat dat veel meer toegevoegde waarde heeft, het land van herkomst verdient daar veel meer aan.

(c) Voor *werknemers* is het nodig om zich te kunnen organiseren zodat ze als blok eerlijke afspraken kunnen maken met de werkgevers, als blok hebben ze 'level bargaining power'.

2. De tweede pijler betreft het 'internaliseren van ecologische, economische en sociale duurzaamheidskosten'. Er dienen geen kosten te worden afgeschoven op de samenleving, ook indirecte en verborgen kosten moeten worden doorberekend in de prijs van een product. Dat gaat verder dan milieuvervuiling, ook sociale en economische kosten horen te worden doorberekend². Voorbeelden hiervan zijn:

(a) De *vervuiler betaalt en compenseert* de gedupeerden, dat principe kennen we allemaal. Net als aan CO₂-emissie zouden we dus ook een prijs moeten hangen aan bijvoorbeeld erosie, watervervuiling en overbevissing. Het slepen met voedsel over de aarde moet veel duurder worden, zodat steeds oninteressanter wordt om onbewerkte oogste te vervoeren, laat staan te vliegen. En het wel interessant blijft om waardevolle bewerkte oogst te laten dobberen over de oceaan.

(b) Voedsel export kan leiden tot prijsverhoging van lokaal voedsel. Immers, vruchtbare grond en schaars water wordt bestemd voor exportgewassen. Als door export het lokale voedsel duurder wordt, heeft dit grote invloed op de koopkracht van de hongerigen. Vanuit duurzaam liberalisme horen deze '*schaarste kosten*' te worden doorberekend in de prijs.

(c) Dan zijn er de '*opportunity costs*', in het Nederlands vertaalbaar als 'gemiste kansen kosten'. Deze kosten bestaan uit het mislopen van inkomsten door gebrek aan kansen. Een extreme variant daarvan is: honger leidt tot mindere ontwikkeling van de hersenen, een hongerige loopt goede banen mis, een hongerige draag minder bij aan de economie, dus honger is een gemiste-kansen-kostenpost die we, in termen van duurzame liberalisering moeten doorberekenen aan export van voedsel.

Volgens de theorie zou liberalisering op basis van de twee bovengenoemde pijlers moeten leiden tot optimale allocatie en creatie van eigendom en waarde.

Pijler één geeft ruimte aan ondernemers waardoor nieuwe initiatieven, nieuwe banen, inkomen en toegevoegde waarde ontstaat. Maar gebrek aan pijler één leidt tot concentratie van eigendom: steeds minder bedrijven bezitten steeds meer middelen; de concurrenten krijgen geen kans, gaan failliet of worden opgeslokt. Door deze concentratie verdwijnt de dynamiek uit de markt, verdwijnen de banen en neemt de armoede toe.

Gebrek aan pijler twee leidt tot vernietiging van middelen en (potentieel) eigendom en tot kostenposten voor indirecte betrokkenen: door vervuiling en schaarste van water jaag je

² Zoals de GRI (Global Reporting Initiative, de VN organisatie voor rapportage over duurzaamheid) het noemt: 'Externalities are those costs or benefits arising from a transaction that are not fully reflected in the monetary amount of the transaction'.

bijvoorbeeld de buren van de boer op kosten. Door deze kosten te activeren en door te berekenen in de prijs, wordt het veel duurder en daardoor onaantrekkelijk om waarde te vernietigen.

De praktijk is weerbarstig, zowel pijler één als pijler twee zijn in de praktijk vaak afwezig. Maar gelukkig bestaat liberalisering, althans in theorie, ook uit een derde pijler: het 'correctie-vangnet' dat neerkomt op compensatie en ondersteuning aan individuen en groepen die een erg ongelijke startpositie hebben (pijler één) of die opgezadeld worden met verborgen kosten (pijler twee). Gedupeerden die te maken hebben met een ongelijke startpositie of met schade door 'externaliseren' moeten een correctieve compensatie krijgen zodat ze alsnog aan kunnen haken bij de geliberaliseerde markt.

Iedereen die roept dat liberalisering goed is voor de armoede bestrijding, zou zich dus moeten hard maken voor implementatie van de drie bovengenoemde pijlers. In de praktijk gebeurt dat helaas niet vaak. Vaak komen we niet verder dan algemene kreten en extra kansen voor dominante marktspelers. Grote bedrijven krijgen door de globalisering nog meer ruimte. En daar ontstaat het pijnlijke gat tussen theorie van liberalisering en de praktijk. Kijk daarom niet gek op als globalisering niet de belofte waarmaakt dat je er de honger mee kan bestrijden omdat het ten koste gaat van bijvoorbeeld lokale ondernemers en het milieu.

Regionalisering is schadelijk als het concepten betreft die neerkomen op *uitsluiting en ontnemen van kansen*. Maar als we de teksten van regionalisering goed lezen, komen we erachter dat de concepten 'internaliseren' en 'gelijke kansen tussen boeren en afnemers' prominent worden genoemd. Als we deze laatste twee concepten goed toepassen wordt handel duurzamer. Echter, dan nog steeds blijft het een prima optie om

- *koffie* uit de tropen te halen, mits de mensen daar goed eraan verdienen, en bijvoorbeeld de fabriek daar staat;
- een schip met *sojaburgers* uit Brazilië (gemaakt van soja uit Brazilië) hierheen te laten dobberen, mits het niet ten koste gaat van mens en milieu en er genoeg banen worden geschapen in die export keten en kleine boeren voldoende toegang tot land blijven houden.

Dat zijn twee voorbeelden...

... waar enkele concepten van regionalisering wel worden toegepast

... en dit niet tot gevolg heeft dat er sprake is van regionalisering

... maar er juist sprake is van duurzame liberalisering en globalisering.

Conclusie: een aantal concepten van regionalisering zijn sterk maar leiden niet tot regionalisering maar tot duurzame liberalisering.

E: Dank Moniek voor je interessante en goede reactie. Ik wil er graag op reageren en doe dat maar even in een dialoog vorm, waarbij ik me realiseer dat ik je quotjes wel uit verband ruk.

M: Globalisering leidt tot oneerdelijke verdeling.

E: Niet perse. De huidige globalisering inderdaad wel.

M: Grofweg kan 2/3 van de wereldbevolking kan aanhaken bij de globalisering en 1/3 niet. Teneinde de huidige levensstandaard te behouden zal die 2/3 de overige 1/3 blijven uitsluiten. Dat is niet moeilijk voor de rijkere 2/3, omdat zij ook de beslissingsmacht heeft.

E: In het verleden is het vaak voorgekomen, bijvoorbeeld in Nederland, dat de armste 1/3 door de rijkere 2/3 werd 'omarmd', het is een kwestie van politieke wil. Maar het gaat verder: het is economische voordelig voor de rijke 2/3 als de arme 1/3 ook koopkrachtig is.

M: Globalisering leidt tot (...) verzet van degenen die zich buitengesloten voelen, genegeerd, niet gerespecteerd, onrechtvaardig bejegend, vernederd.

E: De huidige globalisering leidt hier inderdaad toe. Het is logisch dat er geen sprake is van level playing field, geen gelijke onderhandelingsmacht. Maar het is onlogisch (en een ramp) dat de broodnodige correcties op dat unlevel playing field (zoals afschermen van de markt op vitale onderdelen etc.) in de huidige halfslachtige liberalisering geen ruimte krijgt, terwijl het wel degelijk past in de liberaliseringstheorie, namelijk: de 3^e pijler van correcties op unlevel playing field.

M: Liberalisering (...) gaat niet uit van de werkelijke behoefte.

E: Binnen liberalisering is het wel degelijk mogelijk om gebrek aan basisbehoeften te definiëren als opportunity costs (onderdeel van pijler 2), aan te vullen (zeker voor zieken en ouderen) vanuit de correctie / vangnet gedachte (pijler 3). Het ontbreekt eerder aan consequent toepassen van deze opportunity costs in de liberalisering waardoor het een halfslachtige liberalisering wordt.

M: Liberalisering (...) gaat niet uit van schaarste [en] (...) leidt tot onnodig vervoer.

E: Het 'internaliseren van kosten' gaat ook over schaarste. Met CO2 emissie rechten wordt daar een eerste voorzichtig begin mee gemaakt. Overigens nog verre van perfect doorgevoerd. Door aan CO2 emissies een prijskaartje te hangen, wordt veel uitstoot te duur, en zal er worden bezuinigd op uitstoot om de winst te verhogen. Voedsel per vliegtuig hierheen halen wordt zo duur dat lokaal producten of verscheppen een stuk aantrekkelijker wordt; etc. Maar het dobberen van soja over water kost evenveel CO2 als graan halen per trein uit Frankrijk. En verse boontjes uit onze kassen kosten meer CO2 dan verse boontjes uit Kenia hierheen vliegen.

M: Door liberalisering [blijft het] voordeliger om elders te produceren.

E: Het dobberen van bewerkte en houdbare producten over de oceaan kost ontzettend weinig CO2! Als je CO2 emissies goed doorvoert, dan nog zal het goedkoper blijven om koffie in Uganda te verbouwen ipv in met gas gestookte kassen in NL. Maar verse boontjes uit Kenia hierheen vliegen wordt een stuk duurder dan boontjes uit Europa.

M: Het model van regionalisering gaat er namelijk van uit dat er welvaart ontstaat als eigendom, productie, en consumptie nauw verbonden worden met de regio.

E: Volgens mij is er geen 'regionaliseerder' die wil stoppen met het importeren van thee, koffie en cacao uit Afrika. Laten we hen eerder voldoende betalen zodat ze er veel banen en winst uit halen. Dus dat bijvoorbeeld ook de fabriek en aandeelhouders van de keten 'origin based' zijn. Ook kan ik me niet voorstellen dat we zouden willen stoppen met het importeren van IT producten uit China en IT diensten uit India. Liever pleit ik ervoor dat we iedereen in die keten leefbaar loon betalen, fors investeren in het reduceren van milieuschade, etc. Resume: Liever zie ik een ontwikkeling dat landen van herkomst genoeg overhouden aan hun duurzame export en dat het voldoende bijdraagt aan werkgelegenheid, toegevoegde waarde, eigendom van en inkomen uit de keten.